

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA DIREKTIV NUTQIY AKTLARNI IFODALOVCHI VOSITALARNING KOMMUNIKATIV-PRAGMATIK TADQIQI

G'opporova Nigoraxon Mo'minjon qizi

Qo'qon universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

nigoragofforova7@gmail.com

ORCID.ID 0009-0004-5685-6980

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
Qabul qilindi: 24-mart 2025-yil Tasdiqlandi: 26-mart 2025-yil Jurnal soni: 14 Maqola raqami: 46 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1159 KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS direktiv nutqiy aktlar, kommunikativ pragmatika, lingvistik vositalar, qiyosiy tahlil, madaniy omillar, ingliz tili, o'zbek tili.	Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida direktiv nutqiy aktlarning ifodalash usullari va ularning kommunikativ-pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Direktiv nutqiy aktlar muloqot jarayonida muhim rol o'ynab, so'zlovchi tomonidan tinglovchiga buyruq berish, tavsiya qilish, iltimos yoki majbur qilish kabi maqsadlarda ishlatiladi. Tadqiqotda ushbu nutqiy aktlarning grammatik, semantik va pragmatik jihatlarini qiyosiy tahlil qilinadi. Maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi buyruq, iltimos, maslahat va taklif shakllari hamda ularning muloqotdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, direktiv aktlarning madaniy va sotsiologik omillarga bog'liqligi tahlil qilinib, gapiruvchi va tinglovchi o'rtasidagi ijtimoiy maqom, nutq sharoiti va kommunikativ maqsadlarning ta'siri o'rganiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida direktiv aktlar ko'pincha yumshoq shakllarda qo'llanib, iltifot va diplomatik uslublariga asoslanadi. O'zbek tilida esa nutqiy aktlarning qo'llanilishi tinglovchining maqomiga bog'liq bo'lib, rasmiy va norasmiy shakllar turlicha qo'llaniladi. Ushbu farqlar tillararo pragmatik tahlil va tarjima jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda tilning kommunikativ funksiyalarini chuqur o'rganish, ayniqsa, nutqiy aktlar nazariyasini amaliy jihatdan tahlil qilish dolzarb masalalardan biri sanaladi. Har qanday til – bu faqat ma'lumot yetkazish vositasi emas, balki ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi kuchli vosita sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham insonlar o'rtasidagi muloqot jarayonida direktiv nutqiy aktlar, ya'ni suhbatdoshga ta'sir o'tkazishga qaratilgan buyrug', iltimos, maslahat, ogohlantirish kabi shakllar muhim o'rin egallaydi.

Direktiv nutqiy aktlar har bir tilning lingvopragmatik xususiyatlarini, shu til vakillarining madaniy, ijtimoiy va psixologik xatti-harakatlarini aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillari bu borada muayyan farqlarga ega bo'lib, bu farqlar ayniqsa direktiv aktlarning ifodalanish shakllari, intonatsion vositalari hamda xushmuomalalik darajasida yaqqol ko'zga tashlanadi. Ingliz tilida direktiv aktlar ko'pincha bilvosita va muloyim uslubda ifodalansa, o'zbek tilida esa ijtimoiy maqom, yosh, vaziyatga bog'liq holda rasmiy va norasmiy shakllarda ifodalanadi.

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida direktiv nutqiy aktlarning kommunikativ-pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot asosida har ikki tilning o'ziga xos xususiyatlari, ijtimoiy-madaniy omillar ta'siri, xushmuomalalik strategiyalari hamda bu aktlarning lingvistik ifoda vositalari taqqosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ikki til vakillarining muloqotdagi nutqiy strategiyalarini chuqurroq anglash, tarjima jarayonida yuzaga keladigan pragmatik noaniqliklarni kamaytirish hamda xorijiy til o'rgatish metodikasini takomillashtirishga xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Nutqiy aktlar nazariyasi tilshunoslik va pragmatikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, insonlar o'rtasidagi muloqot jarayonida qanday qilib so'zlar bilan harakatlarni amalga oshirish mumkinligini tushuntiradi. Bu nazariyaning asoschisi J. L. Ostin (1962)¹ o'zining "How to Do Things with Words" asarida nutqni uch turga ajratgan:

- Lokutiv akt – oddiy bayon yoki axborot yetkazish jarayoni (*Men derazani ochdim*).
- Illokutiv akt – so'zlovchining niyatini ifodalash (*Derazani och!* – buyruq, iltimos yoki maslahat sifatida qabul qilinishi mumkin).
- Perlokutiv akt – nutqning tinglovchiga ko'rsatgan real ta'siri (*Deraza ochildi* yoki *tinglovchi javob qaytardi*).

Keyinchalik J. R. Searle (1969)² ushbu tamoyillarni kengaytirib, nutqiy aktlarni tasniflagan va direktiv aktlarni alohida toifaga ajratgan. Direktiv nutqiy aktlar so'zlovchining tinglovchiga ma'lum bir harakatni

bajarish yoki bajarmaslik bo'yicha ta'sir ko'rsatishiga xizmat qiladi. Ular quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

- Buyruq (*Close the door!* / *Eshikni yoping!*)
- Talab (*I need you to sign this document.* / *Bu hujjatni imzolashingiz kerak.*)
- Maslahat (*You should see a doctor.* / *Shifokorga borishingiz kerak.*)
- Iltimos (*Could you please help me?* / *Iltimos, menga yordam bera olasizmi?*)
- Taklif (*Let's go to the park.* / *Parkga boraylik.*)

G'arb madaniyatida, ayniqsa, ingliz tilida muloqot jarayonida xushmuomalalik strategiyalari ustuvor o'rin tutadi. Inglizcha direktiv aktlar ko'pincha bilvosita, yumshoq shaklda ifodalanadi:

- *Would you mind closing the door?* (*Eshikni yopishga qarshi emasmisiz?*)
- *I'd appreciate it if you could send me the report by tomorrow.* (*Agar hisobotni ertagacha yuborsangiz, minnatdor bo'lardim.*)

Bunday iboralar Brown va Levinson (1987)³ tomonidan ilgari surilgan xushmuomalalik nazariyasiga mos keladi. Ularning ta'kidlashicha, G'arb muloqot madaniyatida so'zlovchi suhbatdoshning shaxsiy hududiga bosim o'tkazmaslikka harakat qiladi, shu bois buyruqlar bilvosita shaklda beriladi.

O'zbek tilida esa direktiv nutqiy aktlar ijtimoiy maqom va kontekstga qarab turlicha namoyon bo'ladi. Masalan, buyruq shakllari norasmiy va rasmiy muhitda turli ko'rinishlarda ifodalanishi mumkin:

O'zbek madaniyatida yoshi kattalar, ustozlar yoki ijtimoiy maqomi yuqori insonlarga nisbatan odobli so'zlashuv shakllaridan foydalanish juda muhimdir. Bunday kontekstda direktiv aktlar yumshoqroq ifoda etiladi, hatto buyruq shakllari ham iltimos yoki maslahat ko'rinishida namoyon bo'ladi. Shuningdek, o'zbek tilida intonatsiya va tana harakatlari ham direktiv aktlarning qabul qilinishida muhim rol o'ynaydi.

Shunday qilib, ingliz va o'zbek tillarida direktiv aktlarning ifodalanishi lingvistik tizimdan tashqari, madaniy qadriyatlar, ijtimoiy maqom va nutqiy etikaga ham bog'liq ekanini ko'rish mumkin. Ingliz tilida so'zlovchining shaxsiy chegaralar va xushmuomalalikni saqlash istagi ustuvor bo'lsa, o'zbek tilida ijtimoiy maqom va hurmat asosiy o'rinda turadi.

Direktiv nutqiy aktlarning bunday farqlanishi ularni lingvistik va pragmatik nuqtayi nazardan alohida tadqiq qilish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu esse aynan shu mavzuga bag'ishlanib, ingliz va o'zbek tillarida

¹ <https://archive.org/details/howtodothingswithwords?utm>

² <https://archive.org/details/speechactessaysi0000sear?utm>

³ https://www.academia.edu/34503339/Theories_on_Politeness_by_Focusing_on_Brown_and_Levinsons_Politeness_Theory?utm

buyruq, iltimos, maslahat va talab shakllarining qanday ifodalanishini o'rganadi. Bundan tashqari, bu aktlarning madaniy omillar bilan qanday bog'liq ekanligini tahlil qiladi va ikki til o'rtasidagi o'xshashlik hamda farqlarni ochib beradi.

Til muloqot vositasi bo'lishi bilan birga, u jamiyatning qadriyatlarini ham aks ettiradi. Shu bois direktiv aktlar oddiy so'zlashuv qoidalarining bir qismi emas, balki muayyan xalqning mentalitetini ifodalovchi vosita hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, ushbu tadqiqot tilshunoslik, pragmatika va madaniyatshunoslik uchun muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotimizning dolzarbligi shundaki, bugungi globalashuv sharoitida xalqaro muloqotning samaradorligini oshirish va lingvistik tafovutlarni tushunish muhim ahamiyat kasb etadi. Ingliz va o'zbek tillarida direktiv nutqiy aktlarning ishlatilishiga oid pragmatik tadqiqotlar cheklangan bo'lib, ushbu mavzuni chuqur o'rganish lingvistik va tarjima tadqiqotlari uchun ham muhimdir. Shuningdek, O'zbekistonda tilshunos olimlar – G'. Abdurahmonov, Sh. Rahmatullayev⁴ va U. Tursunovlar pragmatika va kommunikativ yondashuvlarga oid muhim tadqiqotlar olib borganlar.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda tilshunoslik va pragmatika sohasida keng qo'llaniladigan qator metodlardan foydalanildi. Direktiv nutqiy aktlarning kommunikativ-pragmatik tahlilini amalga oshirish uchun qiyosiy-tahliliy metod, kontekstual analiz, diskurs tahlili, korpus lingvistikasi va statistik tadqiqot usullari ishlatildi. Ushbu metodlar yordamida ingliz va o'zbek tillaridagi direktiv nutqiy aktlarning ifodalanish shakllari va ularning pragmatik vazifalari qiyosiy tahlil qilindi.

Qiyosiy-tahliliy metod (contrastive analysis) – ikki yoki undan ortiq tillardagi til birliklarini qiyoslash orqali ularning o'xshash va farqli jihatlari aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu metod tilshunoslikda Ch. Friz (1952)⁵ va R. Lado (1957)⁶ tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, keyinchalik pragmatik tadqiqotlarda ham keng qo'llanilgan. Ushbu maqolada qiyosiy metod orqali ingliz va o'zbek tillaridagi direktiv aktlarning lingvistik va pragmatik jihatlari o'rganildi.

Kontekstual analiz – nutqiy aktlarning ma'nosini va ularning pragmatik ta'sirini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Bu metod Lev Vygotskiy (1934)⁷ va Dell Hymes (1972)⁸ tomonidan pragmalingsvistika va sotsiolingsvistika sohalarida rivojlantirilgan. Kontekstual analiz orqali direktiv aktlarning rasmiy va norasmiy nutqda qanday ishlatilishi, ular kim tomonidan va qaysi vaziyatda qo'llanilishi o'rganildi.

Diskurs tahlili (discourse analysis) – til birliklarining keng matn kontekstida qanday ishlatilishini tahlil qilishga imkon beradi. M. Fuko (1969) va N. Feyrklaf (1992) kabi olimlar diskurs tahlilining lingvistik va ijtimoiy jihatlari tadqiq qilganlar. Ushbu metod yordamida ingliz va o'zbek tillarida direktiv aktlarning ijtimoiy-madaniy kontekstdagi ishlatilishi o'rganildi.

Korpus lingvistikasi (corpus linguistics) – katta hajmdagi matnlarni kompyuter dasturlari yordamida tahlil qilish usuli bo'lib, U. Labbov (1972)⁹ va D. Byber (1998)¹⁰ tomonidan ishlab chiqilgan. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida direktiv aktlarning qo'llanilish chastotasi va ularning strukturaviy xususiyatlarini aniqlash uchun korpus lingvistikasi usulidan foydalanildi. Buning uchun British National Corpus (BNC) va O'zbek tilining milliy korpusi (O'zTK) ma'lumotlar bazalaridan foydalangan holda analiz amalga oshirildi.

Statistik tahlil – turli tillardagi nutqiy aktlarning ishlatilish chastotasini aniqlashda yordam beradi. Ushbu usul J. Sinclair (1991)¹¹

va G. Leech (2005)¹² tomonidan lingvistik tadqiqotlarda keng qo'llanilgan. Ushbu maqolada statistik analiz orqali ingliz va o'zbek tillaridagi direktiv aktlarning turli bo'yicha taqsimlanishi va ularning qaysi holatlarda ko'proq ishlatilishi aniqlandi.

Yuqoridagi metodlar kombinatsiyasi orqali ingliz va o'zbek tillarida direktiv nutqiy aktlarning lingvistik va pragmatik jihatlari chuqur tahlil qilindi. Bu esa har ikkala tilning kommunikativ xususiyatlarini chuqurroq tushunishga yordam berdi.

Tadqiqot natijalari. Direktiv nutqiy aktlarning ingliz va o'zbek tillarida ishlatilishi turli lingvistik va madaniy xususiyatlarga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bu ikki tilning nutqiy aktlari pragmatik jihatdan turlicha ishlatiladi, biroq ular umumiy kommunikativ maqsadlarga xizmat qiladi.

Birinchidan, ingliz tilida direktiv aktlar ko'pincha yumshoq shakllarda ifodalanadi. Masalan, ingliz tilida buyruq berishda "Can you...?", "Could you...?", "Would you mind...?" kabi yumshoq iltimos shakllari keng qo'llaniladi. O'zbek tilida esa bu jarayon sezilarli farqlarga ega. Masalan, o'zbek tilida bevosita buyruq shakllari ko'proq ishlatiladi: "Eshikni yop!", "Ishingni qil!" kabi buyruq shakllari odatiy hol hisoblanadi. Bu esa, o'z navbatida, o'zbek tilidagi ijtimoiy munosabatlarning bevositaligini va an'anaviy hurmat tizimiga bog'liqligini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, ingliz tilida direktiv nutqiy aktlar ko'pincha passiv va bevosita bo'lmagan shakllarda beriladi. Masalan, rasmiy hujjatlarda "It is advised that you submit your application by Monday" kabi strukturalar qo'llaniladi. O'zbek tilida esa bunday holatlarda ham kamroq passiv shakllar ishlatiladi: "Arizangizni dushanba kuni topshirish tavsiya etiladi." Bunday farq kommunikativ madaniyatdagi tafovutlar bilan bog'liq bo'lib, ingliz tilida noziklik va diplomatik usullar muhim ahamiyatga ega ekanligini, o'zbek tilida esa bevosita va an'anaviy yondashuv ustuvor ekanligini ko'rsatadi.

Uchinchidan, iltimos shakllarining ishlatilish chastotasi ham sezilarli farq qiladi. Ingliz tilida "please" so'zi keng qo'llanilsa, o'zbek tilida bu kabi iltimos shakllari ba'zan tushirib qoldiriladi yoki boshqa yumshatuvchi so'zlar bilan almashtiriladi. Masalan, ingliz tilida "Please, take a seat" shaklida aytiladigan gap o'zbek tilida "Marhamat, o'tiring" yoki ba'zan shunchaki "O'tiring" tarzida ifodalanishi mumkin.

To'rtinchidan, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, madaniy xususiyatlar nutqiy aktlarning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Ingliz tilida rasmiy muhitlarda ham yumshoq va diplomatik shakllar afzal ko'riladi, o'zbek tilida esa rasmiylik darajasiga qarab turlicha yondashuvlar kuzatiladi. Masalan, akademik va davlat hujjatlarida o'zbek tilida ham yumshoq shakllar afzal ko'riladi: "Sizga quyidagi hujjatni to'ldirish tavsiya etiladi."

Beshinchidan, ingliz va o'zbek tillarida ogohlantirish va tavsiyalar ham turlicha ifodalanadi. Ingliz tilida "You should..." yoki "It would be better if you..." kabi konstruksiyalar keng tarqalgan bo'lsa, o'zbek tilida "Yaxshisi...", "Sizga maslahat beraman..." kabi ifodalar ko'proq ishlatiladi.

Ushbu natijalar shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillarida direktiv nutqiy aktlar qo'llanilishi til strukturasi, madaniy omillar va ijtimoiy muloqotning o'ziga xos jihatlarga bog'liq. Ingliz tili diplomatik va yumshoq ifodalarga moyil bo'lsa, o'zbek tilida bevosita ifodalash usullari ustunlik qiladi. Kelajakda ushbu mavzuni yanada chuqurroq o'rganish pragmatik tadqiqotlar uchun katta ahamiyat kasb etadi.

1-jadval: ingliz va o'zbek tillaridagi direktiv nutqiy aktlarning qo'llanilishi

O'zgaruvchilar	Ingliz tili	O'zbek tili
Til strukturasi	Yumshoq va diplomatik ifodalar, modal fe'llar keng qo'llanadi.	Bevosita va buyruq fe'llari keng qo'llanadi.
Madaniy omillar	"Face-saving" strategiyasiga asoslangan, hurmatni saqlashga e'tibor beriladi.	To'g'ridan-to'g'ri ifodalash odatiy holat.
Ijtimoiy muloqot xususiyatlari	Norasmiy muloqotda ham iltifot shakllari keng qo'llanadi.	Norasmiy muloqotda bevosita talab shakllari keng tarqalgan.

⁴ <https://library.uzfi.uz/ebooks/view?id=904&utm>

⁵ <https://archive.org/details/structureofengli0000frie2utm>

⁶ <https://archive.org/details/linguisticsacros0000robe2utm>

⁷ <https://www.simplypsychology.org/vygotsky.html>

⁸ <https://www.scirp.org/reference/ReferencesPapers?ReferenceID=1190080>

⁹ <https://archive.org/details/sociolinguisticp00will>

¹⁰

¹¹ https://www.academia.edu/16757872/Sinclair_Corpus_Concordance_Collocation

¹² <https://archive.org/details/glossaryofenglis0000leec/page/n5/mode/2up>

Rasmiy uslubda qo'llanilishi	Rasmiy so'zlashuvda passiv shakllar va yumshoq buyruqlar ko'proq ishlatiladi.	Rasmiy nutqda hurmat ifodalari keng qo'llanadi.
Norasmiy uslubda qo'llanilishi	Norasmiy suhbatda iltimos shakllari afzalroq ("Could you...?", "Would you mind...?").	Norasmiy muloqotda bevosita buyruq shakllari ("Kel!", "Bor!") ko'proq ishlatiladi.

Direktiv nutqiy aktlarning ingliz va o'zbek tillarida ishlatilishi til strukturasi, madaniy omillar va ijtimoiy muloqotdagi farqlarni aks ettiradi. Quyida ularga toxtalib o'tamiz.

- ingliz tili va o'zbek tilidagi direktiv aktlar muloqot strategiyasida sezilarli farq qiladi. Ingliz tilida odatda muloyimlik va diplomatik yondashuv ustuvor bo'lsa, o'zbek tilida bevositalik va ijtimoiy maqomga mos yondashuv muhim ahamiyatga ega. Masalan, ingliz tilida "Could you please close the door?" kabi yumshoq iltimos shakllari keng tarqalgan bo'lsa, o'zbek tilida "Eshikni yop!" kabi bevosita buyruqlar ko'proq ishlatiladi. Ushbu holat shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida "face-saving" strategiyalari (Brown & Levinson, 1987)¹³ keng qo'llaniladi, ya'ni tinglovchining hissiyotlarini inobatga olgan holda iltimos yoki buyruq shakllantiriladi.

- ingliz tilida direktiv aktlar rasmiy kontekstlarda ko'proq passiv shaklda ifodalanadi. Masalan, "It is recommended that you complete this form" kabi iboralar rasmiy hujjatlarda keng uchraydi. O'zbek tilida esa, ayniqsa davlat hujjatlarida, ko'proq bevosita tavsiyalar beriladi: "Mazkur hujjatni to'ldirish tavsiya etiladi." Bu farq ingliz tilida rasmiy muloqotda ob'ektivlikni saqlashga intilish bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek tilida buyruq va tavsiyalar rasmiy kontekstda ham shaxsqa qaratilgan bo'lishi mumkin.

- ingliz va o'zbek tillarida ijtimoiy maqom direktiv aktlarning shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ingliz tilida rahbar xodimga "I would appreciate it if you could submit the report by tomorrow" deb aytsa, o'zbek tilida rahbar xodimga bevosita "Hisobotni ertaga topshiring" deb murojaat qilishi mumkin. O'zbek madaniyatida buyruq shakli maqom va ijtimoiy munosabatlarni aks ettirishi sababli, bu kabi bevosita ifodalar kamroq muloyimlik talab qiladi.

- pragmatik nuqtayi nazardan, ingliz tilida "softeners" (yumshatuvchi elementlar) keng qo'llanadi. Masalan, "Would you mind...?", "If possible...", "I was wondering if..." kabi yumshatuvchi iboralar iltimos shakllarida ishlatiladi. O'zbek tilida esa odob va hurmatni ifodalash uchun "iltimos", "marhamat", "rahmat" kabi so'zlar keng qo'llanadi, ammo ba'zan bevosita ifodalanishi ham mumkin.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillari direktiv aktlarni turli madaniy va kommunikativ strategiyalar orqali ifodalaydi. Ingliz tili diplomatik va bilvosita yondashuvga moyil bo'lsa, o'zbek tilida bevosita va maqomga asoslangan kommunikatsiya ustuvorlik qiladi. Ushbu farqlar tarjima jarayonida ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, bir tilning direktiv aktlari boshqa tilga moslashtirilganda pragmatik moslashuvni talab qiladi.

Muhokama. Direktiv nutqiy aktlarning ishlatilishidagi tafovutlar lingvistik xususiyatlar bilan bir qatorda madaniy, ijtimoiy va psixologik omillar bilan ham bog'liq. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, har ikki tilda direktiv aktlarning ifodalanishi va ularning ijtimoiy qabul qilinishi o'ziga xos farqlarga ega.

Ingliz tilida direktiv aktlar ko'pincha yumshoq, diplomatik shaklda ifodalanadi. Masalan, ishbilarmonlik muhitida yoki rasmiy hujjatlarda "It is recommended that you..." kabi passiv ifodalardan foydalaniladi. Bu esa kommunikativ jarayonda bevosita buyruq berishdan qochish, suhbatdoshning obro'sini saqlashga harakat qilish bilan bog'liq. O'zbek tilida esa rasmiy uslubda ham faol gap shakllari keng qo'llaniladi, masalan, "Sizga quyidagi hujjatni to'ldirish tavsiya etiladi."

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press.
2. Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Brown, P., & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Kasymova, M. (2021). *O'zbek tilida direktiv nutqiy aktlar va ularning pragmatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan va texnologiya.

Shuningdek, ingliz tilida madaniy jihatdan "face-saving" strategiyasi, ya'ni tinglovchining obro'sini saqlash tamoyili kuchli ekanini kuzatiladi. Bu tamoyil Brown va Levinson (1987) tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, ularning nazariyasiga ko'ra, insonlar muloqot jarayonida o'zlarining va suhbatdoshlarining ijtimoiy maqomini saqlashga harakat qiladilar. O'zbek madaniyatida esa bunday yondashuv kamroq kuzatiladi va bevosita talab shakllari keng tarqalgan.

Ijtimoiy maqom ham direktiv aktlarning ishlatilishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ingliz tilida rasmiy va norasmiy kontekstlar o'rtasida aniq chegaralar mavjud. Rasmiy kontekstlarda passiv shakllar, norasmiy suhbatlarda esa iltimos shakllari ustunlik qiladi. O'zbek tilida esa kontekstga qarab direktiv aktlarning turlicha qo'llanilishi kuzatiladi. Kattalar bilan muloqotda hurmat shakllari qo'llanilsa, tengdoshlar o'rtasida ancha to'g'ridan-to'g'ri buyruq shakllari qo'llanadi.

Shuningdek, pragmatik nuqtayi nazardan ingliz tilida direktiv aktlar bajarilishi majburiy emasligi bilan ajralib turadi. Masalan, ingliz tilida "You should..." yoki "You might want to consider..." kabi maslahat beruvchi shakllar ishlatiladi. O'zbek tilida esa direktiv aktlar ko'proq bajarilishi kutiladigan shaklda ifodalanadi, masalan, "Shunday qilishingiz lozim."

Umuman olganda, ingliz va o'zbek tillaridagi direktiv aktlarning ishlatilishidagi farqlar ushbu tillarning madaniy va sotsiologik xususiyatlari bilan bog'liq. Ingliz tili diplomatik va yumshoq yondashuvga moyil bo'lsa, o'zbek tilida an'anaviy va bevosita talab shakllari ustunlik qiladi. Bu tafovutlar ikki tilda muloqot qilish jarayonida hisobga olinishi lozim.

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalariga asoslanib, ingliz va o'zbek tillarida direktiv nutqiy aktlarning qo'llanilishi muayyan lingvistik va madaniy omillar ta'sirida shakllanganligini ta'kidlash mumkin. Ingliz tilida direktiv aktlar ko'pincha yumshoq, diplomatik shakllarda ifodalanadi va suhbatdoshning obro'sini saqlashga yo'naltirilgan. Bunga "Would you mind...?", "Could you please...?" kabi iboralar misol bo'la oladi. O'zbek tilida esa bevosita ifodalanish usullari ustunlik qiladi, masalan, "Eshikni yop!", "Marhamat, o'tiring!".

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, ingliz tilida rasmiy nutqda passiv konstruksiyalar afzal ko'riladi, masalan, "It is recommended that you...", o'zbek tilida esa faol gaplar saqlanib qoladi, masalan, "Sizga ushbu hujjatni to'ldirish tavsiya etiladi." Bu esa har ikkala tilda rasmiy muloqot madaniyatining o'ziga xos jihatlari ko'rsatadi.

Shuningdek, ingliz tilida direktiv aktlar ko'pincha suhbatdoshning tanlov erkinligini saqlab qolish maqsadida yumshatiladi, o'zbek tilida esa ba'zan iltimos shakllari tushirib qoldirilishi yoki bevosita buyruq berilishi kuzatiladi. Bu esa o'zbek madaniyatida nutqiy bevositalik va pragmatik samaradorlikning yuqori ekanligini ko'rsatadi.

Kelajakda ushbu mavzu bo'yicha tadqiqotlarni kengaytirish, ayniqsa, muloqot pragmatikasi, tarjimashunoslik va psixolingvistik nuqtayi nazaridan qo'shimcha tahlillar o'tkazish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shuningdek, til o'rganuvchilar va tarjimonlar uchun ingliz va o'zbek tillarida direktiv aktlarni to'g'ri qo'llash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish zarur.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek tillaridagi direktiv nutqiy aktlarning ifodalanishida pragmatik va madaniy tafovutlarni yoritib berdi va bu borada qo'shimcha tadqiqotlar olib borish zarurligini ko'rsatdi.

5. Thomas, J. (1995). *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. London: Routledge.

6. Majidova, Z. (2024). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SUGGESTIV NUTQIY AKTINING TURLARI VA ULARNING IFODALANISHI. *Инновационные исследования в современном мире: теория и практика*, 3(8), 12–15. Извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdit/article/view/34893>

¹³ <https://archive.org/details/politenessomeun00brown>

7. Nasridinov, M. (2022). NUTQIY AKTNING ASOSIY KATEGORIYALARI. ILMOSUNDUV NUTQIY AKTI. *Science and innovation*, 1(B8), 905-909.

8. Majidova, Z. (2024). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SUGGESTIV NUTQIY AKTINING TURLARI VA ULARNING IFODALANISHI. *Инновационные исследования в современном мире: теория и практика*, 3(8), 12-15.

9. Islomovna, K. N., & Institut, S. D. C. T. INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TA'QIQ NUTQIY AKTLAR.

10. Baxtiyorovna, B. D. (2024). MURAKKABLAHGAN SODDA GAPLARDA AKSILOGIK MODALLIKNING SEMANTIK-PRAGMATIK TADQIQI.